

РОЗДІЛ VI

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

УДК 811.112.2'25

Запорожець Д. А.

ПРИЧИНИ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАТИВНИХ НЕВДАЧ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Стаття присвячена дослідженню аспектів діяльності перекладача як посередника в здійсненні «діалогу культур». У роботі аналізуються ситуації міжкультурної комунікації в професійній діяльності перекладача та вплив культурно-специфічних особливостей на досягнення мовленнєвого взаєморозуміння між представниками різних народів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетенція, трансфер культури, вербальне спілкування, паралінгвістичні явища.

Запорожець Д. А. Причины межкультурных коммуникативных неудач в профессиональной деятельности переводчика. – Статья.

Статья посвящена исследованию аспектов деятельности переводчика как посредника в осуществлении «диалога культур». В работе анализируются межкультурные ситуации коммуникации в профессиональной деятельности переводчика и влияние культурно-специфических особенностей на достижение речевого взаимопонимания между представителями разных народов.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, межкультурная компетенция, трансфер культуры, вербальное общение, паралингвистические явления.

Zaporozhets D. A. Reasons of intercultural communicative failures in professional activity of the translator. – Article.

The article is devoted to the research of aspects of translator's activity as a mediator in realization of «Dialog of the cultures». The work is analyzing intercultural communicative situations in professional activity of translator and influence of cultural-specific features on the achievement of mutual understanding between the representatives of different nations.

Key words: intercultural communication, intercultural competence, transfer of culture, verbal communication, paralinguistic phenomena.

Культура громади є тривалим процесом розвитку, що постійно змінюється. Інтеграція в існуючу спільноту, а отже, і в певну культуру пов'язана з вивченням конкретних концепцій, таких як цінності, норми, поведінкові моделі, а також опанування мови народу. Зважаючи на теоретичні напрацювання науковців у вищезазначеній темі, зазначаємо, що вказана проблематика здебільшого аналізується вченими за двома міждисциплінарними напрямками: міжкультурна комунікація та переклад.

У німецькомовній науковій літературі виокремлення та аналіз поняття «Міжкультурна комунікація» пов'язують з іменами вчених – Ф. Хінненкампа (V. Hinnenkamp) [4], А. Кьофнер (A. Koerfer) [8], Г. Малецке (G. Maletzke) [9] та Х. Ойгене (N. Eugene) [2] які характеризують галузь міжкультурної комунікації як досить молоде наукове дослідження. Зважаючи на це, вважаємо необхідним визначити проблеми міжкультурної комунікації в роботі перекладача, основною професійною діяльністю якого є міжкультурні ситуації спілкування, з метою їх усунення в «діалозі культур».

Власне питання перекладу були і є предметом філософських та лінгвістичних дебатів протягом багатьох століть, проте перекладознавство,

як самостійна наука, розпочало своє існування з другої половини ХХ століття. За даними робіт вітчизняних вчених [10, с. 18], наукова галузь «Міжкультурна комунікація» як нова самостійна галузь розвинулася на початку 1970-х років та має дисциплінарні зв'язки з етнологією, етнолінгвістикою, культурологією, лінгвокраїнознавством, психологією та когнітивною лінгвістикою, проте в основному стосується проблеми трансферу культури.

Як зазначає В. Манакін, «міжкультурна комунікація як наука виникла з практичних потреб аналізу та узагальнення причин комунікативних невдач і конфліктів, зумовлених незнанням національно-культурних особливостей або їх нехтуванням» [10, с. 18].

Отже, актуальність даної статті пов'язана з культурними особливостями народів та необхідністю виокремлення причин комунікативних невдач у професійній діяльності перекладача.

Метою цієї статті є вивчення проблем міжкультурної комунікації в роботі перекладача.

У процесі взаємодії з людьми інших культурних просторів ми відчуваємо той факт, що відрізняється не лише мова, а й також певні культурні закономірності та поведінка, що характерні для одного народу, та не мають такого ж значення в

іншому. Через брак знань щодо інших культур можуть виникати непорозуміння чи навіть конфлікти. Тому сьогодні диктує опанування особливостей міжкультурного спілкування та розуміння базових знань та основних компетенцій. Проте особливо гостро це питання визначається для перекладачів у здійсненні їх професійної діяльності.

Досліджуючи аспекти міжкультурної комунікації, зазначаємо, що наслідки глобалізації можна знайти в усіх галузях повсякденного життя. Ефекти глобалізації особливо очевидні в зростанні та прискоренні міжнародних міграційних рухів. Існують також великі зміни в суспільстві та в багатьох сферах: політиці, бізнесі, культурі. Наприклад, в економічному контексті з'являються нові форми організації міжнародних економічних стосунків, дедалі більше відбувається міжнародна співпраця, дедалі більше людей працюють за кордоном або ж мігрують. Тим часом кожна п'ята особа, до прикладу, в Німеччині має міграційний фон. Внаслідок цих подій комунікація між людьми різних культур неминуче збільшилася за останні 100 років. Зважаючи на ці обставини неминуче збільшується важливість міжкультурної комунікації та підвищується інтерес до цієї теми [6].

В аналізованому контексті варто зазначити, що слово «спілкування» походить від латинського слова «communicatio» та означає зв'язок, повідомлення.

Зв'язок – це спільний обмін інформацією, що відбувається безпосередньо через мову (словесне спілкування) або побічно через тіло (невербальне спілкування). Процес спілкування зазвичай має таку послідовність: відправник (особа) повідомляє чи передає щось (твердження або повідомлення) іншій особі (одержувач) [1].

Існують різні визначення для поняття терміну «культура». Культура розуміється в більш широкому сенсі ніж звичайні речі, що характеризують повсякденне життя, до прикладу – харчування, одяг, певні форми спілкування, сімейна структура, орієнтація на ієрархію та багато іншого. Окрім того, культура громади є тривалим процесом розвитку, що постійно змінюється. Власне інтеграція в існуючу спільноту, а отже, і в конкретну культуру передбачає для перекладача вивчення конкретних концепцій, таких як цінності, норми та поведінкові моделі [6].

Не варто забувати, що соціалізація інтенсивно формує культуру, таким чином, зрозуміло, що головною помилкою перекладача є припущання, що правила власної культури застосовуються в усьому світі.

У наукових колах таку думку називають «етноцентризмом» – коли правила та норми власної культури застосовуються і по відношенню до інших культур, відповідно власна культура сприймається нормальною та правильною, культура ж іншого народу видається дивною та хибною [5].

Культурно-специфічні структури мислення, які в подальшому позначаються «культурним стандартом», виникають через співставлення людей із певними соціальними, політичними та економічними характеристиками відповідно до регіону їх походження.

Той факт, що людина народжується в певній культурі та процеси опанування нею культурних особливостей починаються ще в дитинстві, культурні стандарти несвідомо інтерналізуються (процес внутрішніх структур, у результаті якого вони стають внутрішніми регуляторами). Наприклад, концепція вирішення конфліктів залежить від культури. У Німеччині, як правило, намагаються відкрито вирішувати існуючі конфлікти шляхом їх безпосереднього обговорення та аналізу, проте в деяких азіатських країнах це вважається можливим лише в певній мірі. Іншими прикладами культурних стандартів є авторитет, фізична близькість, свідомість, індивідуальність та сімейні зв'язки [12].

Опанування знань міжкультурної взаємодії стає дедалі важливішим завдяки збільшенню міжнародних зв'язків та процесів глобалізації, внаслідок яких розширюються мережі світу, а ситуація міжкультурного контакту стає дедалі частішою як в особистому, так і в професійному середовищі. Для того щоб сучасному перекладачу бути в змозі адекватно орієнтуватися та функціонувати в цих міжкультурних ситуаціях, потрібна міжкультурна компетенція.

Аналізуючи наукові доробки вчених, зазначаємо, що міжкультурна компетенція досягається шляхом здійснення міжкультурного навчання – це спосіб придбання та розвитку міжкультурних навичок. Однак варто зауважити, що процес міжкультурного навчання слід розуміти як безперервний і динамічний, який базується на відмінностях між «власним» та «чужим» [5].

Окрім того, зазначаємо, що процес міжкультурного навчання характеризується змінами світогляду та світосприйняття перекладачів, які визначають привласнення іноземної культури, а також переосмисленням їх відносин з власною культурою. Процес передбачає, з одного боку, подолання власного етноцентризму – критичної дистанції від власної культури до єдності з іншими народами. З іншого боку, мова йде про свідоме сприйняття та відображення існуючих забобонів та стереотипів, а також усвідомлення інших культур, прийняття культурних відмінностей та розуміння культурної різноманітності.

Відповідно, для здійснення успішного «діалогу культур» перекладач має володіти міжкультурною компетентністю, щоб правильно поводитися в ситуаціях міжкультурного спілкування та зробити його позитивним.

На рис. 1. зображено трансформацію міжкультурної ситуації, яка виникає, коли «Власне», та «Чуже» зустрічаються у взаємних відносинах.

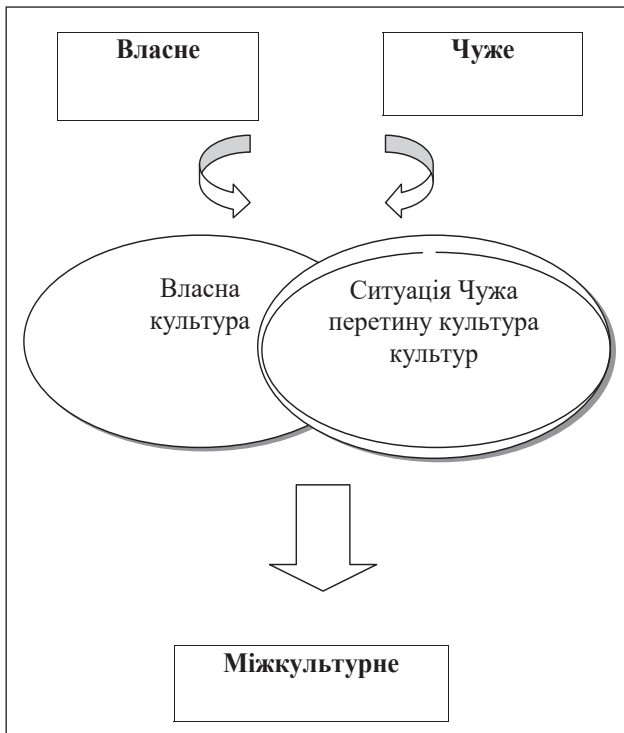

Рис. 1. Трансформація міжкультурної ситуації (5)

Між «Власна культура» та «Чужа культура» виникає інтервал невизначеності та новизни. У цьому міжв'язку виникає міжкультурна течія про те, що існують різні світогляди, форми життя, способи мислення та дії. Міжкультурну взаємодію можна розуміти як переговорний процес між партнерами з взаємодії, в якому люди обговорюють нові стандарти взаємодії один з одним. У сприятливих умовах цей процес можна описати як взаємну адаптацію, в якій інтерактивна поведінка визначається між представниками різних культур. Для того, щоб ситуації «культурного перетину» були позитивними та становили баланс між «власним» та «чужим» і тим самим забезпечували позитивний інформативний обмін, необхідна міжкультурна компетентність [7].

Термін «міжкультурна компетентність» означає складну теоретичну конструкцію. Міжкультурна компетентність – це сукупність різних навичок та вмінь як на стратегічному, так і на професійному рівнях, а також на індивідуальному та соціальному (рис. 2).

Міжкультурні компетентності, наведені на рис. 2, необхідні для того, щоб вміти діяти чуйно, рефлексивно, адекватно та ефективно в ситуаціях міжкультурного перетину – у взаємодії з представниками інших культур.

Рис. 2. Площина моделей міжкультурної компетентності (5)

П. Штемпель визначає міжкультурну компетентність таким чином: «Міжкультурна компетентність вказує на здатність до сприйняття, поваги, оцінювання та використання культурних особливостей інших народів, а також виявлення толерантності щодо несумісності народів та їх світоглядів та розвиток синергійних форм співпраці» [12].

Головним завданням перекладача в здійсненні міжкультурного контакту є забезпечення міжкультурного розуміння шляхом вербального відтворення змісту тексту. У той же час на перекладача покладено подвійну відповідальність, а саме, з одного боку, професійне сприйняття вихідного тексту, а з іншого, – адекватний переклад для одержувача. Таким чином, процес перекладу розділяється на дві фази: розуміння та відтворення.

Таким чином, перекладач повинен мати базу знань, для того щоб відтворювати лексичні одиниці з урахуванням культурних особливостей народу. Зважаючи на ці обставини, перекладачі мають володіти не лише двома мовами, а й знаннями культурологічних особливостей задля адекватної культурологічної інтерпретації повідомлення. Таким чином, всебічне знання культури не є спеціальною кваліфікацією, а необхідною умовою для здійснення перекладу [11].

Говорячи про лексико-семантичні засоби мови, зазначаємо, що різноманітність зовнішніх обставин та подій призводить до різної категоризації світу через мову. Слова слугують символами для сенсу понять. Проте якщо звернути увагу на етимологічну лексику, стає зрозумілим, що мова розвивається і змінюється століттями, як і значення слів. Ці культурно-історичні зміни можуть призводити до того, що в споріднених мовах однакові слова мають різне значення. Здавалося б, конкретний прикметник «зелений» викликає найрізноманітніші культурні асоціації: в той час як для Європи цей колір пов'язано зі сприйняттям «свіжості та природи», жителі арабських країн бачать в ньому колір ісламу та тлумачать його як колір життя, а для мешканців Індонезії «зелений» є ознакою захворювання через відповідний асоціативний досвід проживання в «зелених» джунглях [12, с. 8].

Опанування перекладачами основ міжкультурної комунікації передбачає розуміння паравербальних та невербальних засобів мови, оскільки невербальне спілкування дуже важливе у взаємодії з іншими людьми, яке опосередковано може підтримувати чи замінити лінгвістичне спілкування. Серед форм невербального спілкування найбільш важливими є, наприклад, жести, вираз обличчя, дотик та поділ простору – тобто відстань між партнерами по комунікації.

Варто зазначити, що ця галузь стала особливо важливою завдяки роботі Гумперза, який і охарактеризував концепцію контекстуалізації. Відповід-

но, такі різні явища, як кінетика, просодія, паузи чи погляд, призводять до висновку, сигналізуючи слухачеві як інтерпретувати вираження. Вони можуть сприйматися як символи мови, які обмежують можливість тлумачення вербального вислову. У цьому значенні між культурами варіюють не пара- чи невербальні значення самостійно, а власне – семантичний потенціал [12, с. 19].

У ситуаціях безпосередньої міжкультурної комунікації роль погляду надзвичайно важлива. Зоровий контакт є важливим показником симпатії та позитивного ставлення до співрозмовника. Проте різні народи мають суттєву різницю в трактуванні норми тривалості погляду в очі співрозмовника. Занадто тривалий контакт очей в різних культурах трактується як нав'язливість, демонстрація панування або як загроза. Нетривалий зоровий контакт або «бігаючи погляд» трактується як сором'язливість, збентеження, нечесність або неуважність та незацікавленість.

Суттєве значення в перекладацькій діяльності відіграє також і відстань між співрозмовниками. Ці просторові відстані завжди відповідають загальноприйнятим нормам соціальної дистанції. В європейських широтах розрізняють чотири типи відстані: інтимна відстань знаходиться в межах від безпосереднього фізичного контакту на відстань 0-45 см. Дана відстань регулюється сімейними стосунками, проте часом ситуація може бути створена штучно, до прикладу в ліфті чи переповненому автобусі.

За даними вчених, особистісна дистанція коливається від 45 до 120 см. Це відстань, яку прийнято обирати для особистих розмов. Соціальна ж відстань вимірюють від 120 до 350 см. та носить офіційний, формальний характер спілкування. Публічна зона – відстань між співрозмовниками більше 350 см, відповідно до ділового етикету в міжнародних стосунках це комфортна зона для спілкування між незнайомими людьми, що зібралися в одному приміщенні [1].

Окрім того, здійснення міжкультурної комунікації передбачає володіння базовими знаннями про жести та міміку. До прикладу, в Японії поклон є типовою формою початку та завершення розмови, проте в європейських країнах цей жест зустрічається доволі рідко. Сміх та посмішка в більшості західноєвропейських країн асоціюється із чемністю та привітністю, в Японії ж це трактується як знак невпевненості та сором'язливості, тому дані символи можуть призвести до непорозуміння.

Окрім того, жести мають міжкультурну дефініцію, зокрема пальці, складені в коло, в усіх європейських країнах означають «все добре», японці вкладають в цей жест значення «гроші».

Вважаємо за необхідне в даному контексті розглянути найуживаніші жести громадян Німеччини:

1) Finger an die Nase legen – прикладений до носу палець в німецькій культурі сигналізує про те, що співрозмовник концентрується та обдумує інформацію;

2) Getrommel mit den Fingern – постукування пальцями трактується як прояв незадоволеності, нервозності, можливість провокації;

3) Gefaltete Hände – складені руки вказують на глибокі роздуми;

4) Hand vor dem Mund halten – прикривання роту рукою варто трактувати як невпевненість у справах чи бажання відмовитися від щойно сказаного;

5) Händereiben – потирання рук віщує про самозадоволення, самозахват;

6) Kratzen am Kopf – чесання голови – сигналізує про безпорадність, невпевненість;

7) Reiben des Kinns потирання підборіддя в німецькомовних країнах варто трактувати як роздуми, примирення, полегшення;

8) Hände vor der Brust verschränken – схрещування рук на грудях свідчить про невпевненість та високий рівень напруги [3].

Оже, в сучасному глобалізованому світі немає жодної людини, яка б не контактувала з представниками інших культур, оскільки міжкультурна комунікація відбувається як у повсякденному, так і в професійному житті.

Без опанування основ міжкультурної комунікації діалог культур може бути дуже складним. Варто врахувати, що кожна людина є «продуктом» соціалізації його культури. Таким чином, успіх міжкультурної комунікації для перекладача – це не лише вивчення іншої мови, а й розуміння та декодування усних та невербальних сигналів співрозмовника. Із цього слідує висновок, що перекладач має бути двомовним та двокультурним фахівцем для того, щоб здійснити переклад найбільш наближеним до оригіналу та зберегти типові культурологічні особливості в перекладі інформації. Не менш важливим є розуміння відносності своїх власних поглядів і переконань щодо іншомовної культури. Це розуміння є неодмінним для перекладачів у міжкультурному контакті з метою реалізації міжнародного взаєморозуміння.

Література

1. Ammann M. Fachkraft oder Mädchen für alles? – Funktionen und Rolle des Translators als Dolmetscher und Begleiter ausländischer Delegationen. – Spillner, 1990. – S. 84-85.
2. Eugene N. Semantic Structure and Translating. In: Wilss, Wolfram/ Thome, Gisela: Aspekte der theoretischen sprachenpaarbezogenen und angewandten Übersetzungswissenschaft II. – Heidelberg : Gross, 1974. – S. 33-37.
3. Gestik und Mimik – Körpersprache von Auge, Mund und Hände [Elektronische Ressource]. – Art des Zugriffs : <https://www.berufsstrategie.de/bewerbung-karriere-soft-skills/gestik-mimik.php>.
4. Hinnenkamp V. Interkulturelle Kommunikation – strange attractions. In: Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik. Heft 93 (1994): Interkulturelle Kommunikation. – S. 46–74.
5. Interkulturelle Kompetenz // IKUD Seminare [Elektronische Ressource]. – Art des Zugriffs : <https://www.ikud-seminare.de/veroeffentlichungen/interkulturelle-kompetenz.html>.
6. Intercultural network //Thema Kultur [Elektronische Ressource]. – Art des Zugriffs : http://www.intercultural-network.de/einfuehrung/thema_kultur.shtml.
7. Kapp V. Übersetzer und Dolmetscher. Theoretische Grundlage, Ausbildung, Berufspraxis. – Heidelberg : Verlag Quelle und Meyer, 1974. – 218 S.
8. Koerfer A. Interkulturelle Kommunikation vor Gericht. Verständigungsprobleme beimfremdsprachlichen Handeln in einer kommunikationsintensiven Situation. Gisela / Graefen, Gabriele (Hrsg.): Texte und Diskurse. Methoden und Forschungsergebnisse der Funktionalen Pragmatik. – Opladen : 1994. – S. 351–373.
9. Maletzke G. Interkulturelle Kommunikation, zur Interaktion zwischen Menschen verschiedener Kulturen. – Opladen : Westdeutscher Verlag GmbH, 1996. – S. 9-10.
10. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В.М. Манакін. – К. : ВІЦ «Академія», 2012. – 288 с.
11. Schulz von Thun, F., Miteinander reden, Störungen und Klärungen, Allgemeine Psychologie der Kommunikation. – Hamburg : Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 1999. – 25 s.
12. Stempel P. Zur Rolle des Übersetzers und Dolmetschers in der interkulturellen Kommunikation. Studienarbeit // Gerhard-Mercator-Universität-Gesamthochschule. – Duisburg : 1999. – 32 s.
13. Wainwright G. Teach Yourself Body Language. – London : Hodder & Stoughton, 1999. – S. 191.